

არქეოლოგია, ეთნოლოგია
ARCHEOLOGY, ETHNOLOGY

ჰომო სოვეტიკუსი: რელიგია
(ვიზუალურ ანთროპოლოგიური კვლევა)

მანუჩარ ლორია

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის აღმოსავლეთმცოდნეობის
დეპარტამენტის ასოცირებული პროფესორი.
საქართველო, 6010. ბათუმი, ნინოშვილის ქ. 32/35.
+995577940994. mloria@bsu.edu.ge
ORCID: 0000-0002-1849-9562

ანოტაცია.

საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველივე დღეებიდან იწყება მასობრივი ანტირელიგიური ღონისძიებების გატარება, იქმნება „მებრძოლ უღმერთოთა კავშირები“, „რელიგიური კულტების საბჭოები“, ინგრევა რელიგიური სამლოცველოები, ტარდება რელიგიის საწინააღმდეგო თეატრალიზებული წარმოდგენები. ეროვნული კულტურული მემკვიდრეობა სრულიად მიუღებელი აღმოჩნდა საბჭოთა სინამდვილისთვის, რომლის მიზანიც იყო ერთნაირად მოაზროვნე და ერთგვაროვანი „საბჭოთა ადამიანების“ ჩამოყალიბება. სწორედ ამ საკითხის კვლევა ვიზუალური ანთროპოლოგიის კუთხით წარმოადგენს ნაშრომის მთავარ კონცეფციას.

ნაშრომში სხვადასხვა სახის ვიზუალური მასალა (ფილმი, კინოქრონიკა, პოსტერი) განალიზებულია ვიზუალური ანთროპოლოგიის კვლევის მეთოდოლოგიით და კვლევის მთავარ კონცეფციას წარმოადგენს, ამ მასალების ანალიზის საფუძველზე, მკითხველს ვაჩვენოთ რელიგიური ასპექტები საბჭოთა იდეოლოგიურ პრიზმაში.

კვლევის ქრონოლოგიური ჩარჩო მოიცავს საბჭოთა მმართველობის პერიოდს და ნაშრომში შესწავლილია შემდეგი ვიზუალური მასალა: ფილმ „ჯიმ შვანთე“-ში ასახული სვანეთის რელიგიური, ეთნოკულტურული თავისებურებანი (ცხვრის გაკრეჭა, საჩიჩელზე მატყლის დაჩიჩვა, გრეხა, ძაფის დამზადების პროცესი ცხვრის გაკრეჭიდან ძაფის ამოხვევამდე; ხელით და დაზვით ქსოვა, სამოსი (ჩოხა), თექის დამუშავება და სვანური ქუდი, ბავშვის დაბადებისა და მიცვალებულის კულტთან დაკავშირებული ტრადიციების ელემენტები...) და საბჭოთა პროპაგანდისტული ასპექტები; კინოქრონიკაში ასახული აჭარაში ისლამთან დაკავშირებული თავისებურებანი: ისლამის გავრცელება, ანტირელიგიური პროპაგანდა, ჩადრის დაწვა. ასევე, ყურადღება გამახვილებულია რელიგიურ პროპაგანდისტულ პოსტერებზე. მაგალითად, ელიოტ ბრაუნის ნაშრომი - უღმერთო უტოპია: როგორ გააჩაღა საბჭოთა კავშირმა ომი რელიგიის წინააღმდეგ.

ანტირელიგიურ კამპანიაში გადამწყვეტი სიტყვა ეკუთვნოდა პრესასა და, ზოგადად, ბეჭდურ მედიას. სტალინი ამბობდა: ბეჭდური გამოცემები ჩვენი პარტიის უმახვილესი და უძლიერესი იარაღიაო. ყოველივე ნათლად ჩანს საბჭოთა საქართველოს ბეჭდურ გამოცემებში.

კვლევამ ნათლად აჩვენა, რომ საბჭოთა ხელისუფლება ყოველგვარ საშუალებას იყენებდა თავისი იდეოლოგიური მიზნების მისაღწევად და, ეს ყოველივე ვიზუალური მასალის ანალიზის საფუძველზე დეტალურად არის მოცემული ნაშრომის დასკვნით ნაწილში.

საკვანძო სიტყვები: საბჭოთა კავშირი; რელიგია; ჩადრი; ფილმი; კინოქრონიკა; პოსტერი.

შესავალი

ჰომო სოვეტიკუსი (საბჭოთა ადამიანი) მოკლებულია პიროვნულ თავისუფლებას და დამოკიდებულია სახელმწიფოზე (დაწვრ. იხ. თავაძე, 2021). რელიგიური კუთხით საბჭოთა ათეიზმი, როგორც პოლიტიკური იდეოლოგია და მოძღვრება, რადი-

კალურად განსხვავდებოდა მანამდე არსებული სეკულარული თეორიებისაგან, რაც განაპირობა იმ გარემოებამ, რომ ათეისტური აზროვნება და პოლიტიკა არნახულ მასშტაბებამდე მივიდა და მან რელიგიას, მის მსახურებსა თუ მიმდევრებს მანამდე გაუგონარი დევნა გამოუცხადა. ლენინმა, მარქსისტული განათლების პარალელურად, რელიგიასთან ბრძოლის საქმეში განსაკუთრებული ყურადღება გაამახვილა აგიტაცია- პროპაგანდაზე, რაც, თავის მხრივ, მრავალმხრივად უნდა მომხდარიყო: „მასებს უნდა მივაწოდოთ ათეისტური პროპაგანდის უაღრესად მრავალფეროვანი მასალა, გავაცნოთ მათ ცხოვრების ფრიად სულ სხვადასხვა სფეროს ფაქტები, მივუდგეთ მათ ასეც და ისეც, რათა დავინტერესოთ, გამოვადვიმოთ ისინი რელიგიური ბანგისაგან, შევანჯღრიოთ სულ სხვადასხვა მხრივ, სულ სხვადასხვაგვარი საშუალებით“ (ქართველიშვილი, 2022: 31, 35).

საბჭოთა კავშირის მთავარი იდეოლოგიური მიდგომები ნათლად ჩანს მოცემულ პოსტერებში: «ჩვენ ვიცხოვრებთ კომუნიზმში»; «გაუმარჯოს კომუნისტური პარტიის ლენინურ-სტალინურ ეროვნულ პოლიტიკას-საბჭოთა კავშირის ხალხთა ძმობისა და სოციალისტური თანამშრომლობის პოლიტიკას“... (სპეზ-ივერიელი..., dspace.nplg.gov.ge) და ანტირელიგიურ ლოზუნგებში: დავიხსნათ სარწმუნოების ჭაობიდან პროლეტარიატი და მშრომელი გლეხობა! გავაძლიეროთ ანტირელიგიური აღზრდა სკოლებში! გადავაქციოთ სკოლები კომუნისტურ უღმერთოთა აღზრდის კერად! დავრავხოთ პიონერები რელიგიის წინააღმდეგ! ჩავცეთ ლახვარი სარწმუნოებასა და ცრუმორწმუნეობას საყოველთაო სწავლით! ძირს რელიგიური ცრუმორწმუნეობა, გაუმარჯოს მარქსიზმ-ლენინიზმს! არ გვინდა სარწმუნოებრივი დღესასწაულები! ძირს სარწმუნოება-სიბნელე!

ადამიანმა შეჰქმნა ღმერთი და არა - ღმერთმა ადამიანი! შორს სარწმუნოება! რელიგია ველური ადამიანის მსოფლმხედველობაა... (მეტრეველი, 2014: 91-92).

საინტერესოა ის ფაქტიც, რომ საბჭოთა იდეოლოგიისათვის რელიგიური ოჯახების წინააღმდეგ ბავშვების ამხედრებაც

სპიბ- ივირილი....

საჩქარო საქმე იყო: „პროლეტარული სახელმწიფოს ერთ-ერთი ყველაზე საჭირობოროტო ამოცანა არის ბავშვების გათავისუფლება მათი მშობლების რეაქციონერული გავლენებისგან... ჩვენ უნდა დავრწმუნდეთ, რომ სკოლას აქვს ძალა, იერიში მიიტანოს რელიგიურ პროპაგანდაზე სახლში, რათა საძირკვლიდანვე ბავშვთა გონებამ გამოიძუშაოს იმუნიტეტი ყველა რელიგიური ზღაპრის მიმართ, რომლებსაც ბევრი ზრდასრულიც ჯერ კიდევ სიმართლედ მიიჩნევს“ (Brown, 7 October 2019).

ყოველივეს, თავისი განმაპირობებელი მიზეზიც ჰქონდა: კონკრეტულ-სოციოლოგიური გამოკვლევებით დაადგინეს, რომ მორწმუნეთა უმრავლესობა (93%) „რელიგიურ ცრურწმენებს ეზიარება ბავშვობის წლებში, ძირითადად, ოჯახის გავლენით და მხოლოდ 7%-მდე - მოზრდილ ასაკში“ ამიტომაც დაიწყეს სკოლებში ნორჩ უღმერთოთა უჯრედების ჩამოყალიბება. იგულისხმებოდა, რომ ნორჩი უღმერთო ოჯახშიც გასწევდა ანტირელიგიურ მუშაობას, რითაც ხელს შეუწყობდა მშობლების უღმერთოთა რიგებში გაწევრებას (იხ. მეტრეველი, 2014:170-171).

მოცემულ 2 პოსტერში მითითებული ტიტრებიც საბჭოთა იდეოლოგიას ბავშვებთან მიმართებით ნათლად ასახავს: რელიგია შხამია- გაუფრთხილდით ბავშვებს; აღზარდეთ ბავშვები მასწავლებლის და არა ღმერთის დახმარებით.

ბრაუნი, 2019

მეტრეველი, 2014

საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველი დღეებიდანვე იწყება მასობრივი ანტირელიგიური ღონისძიებების გატარება, იქმნება „მებრძოლ უღმერთოთა კავშირები“, „რელიგიური კულტების საბჭოები“, ინგრევა რელიგიური სამლოცველოები, ტარდება რელიგიის საწინააღმდეგო თეატრალიზებული წარმოდგენები. ანტირელიგიური საქმიანობისათვის დაწესებული იყო სპეციალური სამკერდე ნიშანი (რთობ, 2013: 4).

ანტირელიგიურ კამპანიაში გადამწყვეტი სიტყვა ეკუთვნოდა პრესას და, ზოგადად, ბეჭდურ მედიას. სტალინი ამბობდა: ბეჭდური გამოცემები ჩვენი პარტიის უმახვილესი და უძლიერესი იარაღიაო. ყოველივე ნათლად ჩანს საბჭოთა საქართველოს ბეჭდურ გამოცემებში: ფართოდ გავშალათ მეცნიერულ-ათეისტური პროპაგანდა, გაზ. „კომუნისტი“, №201, 1954 წ. 25; გავაძლიეროთ სამეცნიერო-ათეისტური პროპაგანდა, გაზ „კომუნისტი“, №221, 1957 წ. სექტემბერი; კომუნისტური ახალგაზრდობის აღდგომა, „კომუნისტი“. - 1923. - 7აპრილი; კომუნისტური ახალგაზრდობის შობის დღესასწაული, „კომუნისტი“. - 1923. - 10 იანვარი; ვებრძოლოთ ძველ ადათ-ჩვეულებებს, კომუნისტი. - 1926. -30 იანვარი; აღვკვეთოთ რელიგიური კულტის მსახურთა

მტრული საქმიანობა, „კომუნისტი“. - 1938. - 5 იანვარი; ყოველდღიურად ვაწარმოთ ანტირელიგიური პროპაგანდა, „საბჭოთა აჭარა“. - 1938. - 27 სექტემბერი; რელიგიასთან ბრძოლა-კომუნისმისათვის ბრძოლა, ახალგაზრდა კომუნისტი. - 1939. - 10 იანვარი (დაწვრ. იხ. მეტრეველი, 2014; ქართველიშვილი, 2022).

ნაშრომი ძირითადად მომზადებულია სხვადასხვა სახის ვიზუალური მასალის (ფილმი, კინოქრონიკა, პოსტერი) ანალიზის საფუძველზე.

მეთოდები.

ნაშრომში ვიზუალური მასალები (ფილმი, კინოქრონიკა, პოსტერი) გაანალიზებულია ვიზუალური ანთროპოლოგიის კვლევის მეთოდოლოგიით. ვიზუალური მასალების მნიშვნელობის ახლებური გააზრება სხვადასხვა დარგის მკვლევარებს უხსნის ახალ გზებს წარსულისა და აწმყოს ინტერდისციპლინურად გააზრებაში და ამდიდრებს კვლევის დიზაინს.

საბჭოთა ხელისუფლება ყოველგვარ საშუალებას იყენებდა თავისი იდეოლოგიური მიზნების მისაღწევად. განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭებოდა კინემატოგრაფიასაც, როგორც მასებზე იდეოლოგიური ზემოქმედების მქონე საშუალებას. ამ მიმართულებით საყურადღებოა ქართველი დოკუმენტალისტების გააქტიურება XX საუკუნის 30-იან წლებში. მათი მუშაობა მრავალფეროვანი იყო და მოიცავდა ცხოვრების თითქმის ყველა სფეროს. მათ შორის, ეთნოგრაფიული და პროპაგანდისტული თვალსაზრისით, აღსანიშნავია კინორეჟისორ მიხეილ კალატოზიშვილის (კალატოზოვი) 1930 წელს გადაღებული ფილმი „ჯიმ შვანთე“ („მარილი სვანეთს“).

ფილმში ეთნოგრაფიული შტრიხები კარგადაა დაფიქსირებული და საინტერესოა რეჟისორის მხრიდან მათი გააზრება და დოკუმენტალისტიკაში მხატვრული ფილმის ელემენტების დიდოსტატურად ჩართვა საჭირო აქცენტების მისაღწევად.

ფილმში ეტიუდებადაა გადმოცემული ეთნოგრაფიული ყოფის სხვადასხვა მხარე: ხალხური ტრანსპორტი, თივის გადაზიდვის პროცესი და ზამთარში საქონლისათვის საკვების მომზადება; ასევე, სამიწათმოქმედო საქმიანობა, კერძოდ, პურეულის

დამუშავების პროცესი: კევრის დამზადება და მარცვლეულის კალოზე დამუშავება. ფილმში პარალელურად ჩანს ქალის საქმიანობა-ქსოვა, ბავშვის მოვლა, აკვნის ანუ ჩვილ ბავშვ-თა საწოლის

**теперь еще на окраинах
Юоза, есть уголки, где
кранилось патриархальное
хозяйство и доживают
остатки родового строя.**

**В каменных стенах
ездорожья, сохранила свое
господство религия**

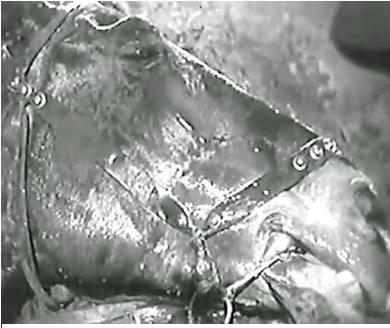
**Религия обжирает
Сванетию**

ფილმი „ჯიმ შვანთე“, 1930

აღსანიშნავია ისიც, რომ რეჟისორს სკურპულოზურად აქვს შემჩნეული და კადრით ასახული წვრილმანი ეთნოგრაფიული ელემენტებიც კი. მაგალითად, პირუტყვის პირის დამცავი წნული სამუალეზა რათა დაცული იქნას შეჭმისაგან მარცვალი და, ასევე, დაცული იქნას სისუფთავე.

საინტერესოდ და მართებულად არის გადმოცემული ფეიქრობასთან დაკავშირებული ძირითადი პროცესები: ცხვრის გაკრეჭა, მატყლის საჩეჩ ხელსაწყოზე - საჩეჩელზე მატყლის დაჩეჩვა, დაპენტვა ანუ დაწეწვა, გრეხა ანუ ძახვა, ძაფის ამოხვევა თითისტარზე ანუ ძაფის დამზადების პროცესი ცხვრის გაკრეჭიდან ძაფის ამოხვევამდე; ხელით და დაზგით ქსოვა, შინ დამზადებული ქსოვილებისაგან შეკერილი სამოსი (ჩოხა), თექის დამუშავებისა და მისგან სვანური ქუდის დამზადების პროცესი, რაც მხოლოდ სვანური ყოფისათვის არის დამახასიათებელი.

ატრიბუტიკა. რეჟისორმა ფილმში მართებულად ასახა ის, თუ, ტრადიციულად, რამდენად გონივრულად არის სვანეთში საოჯახო საქმე განაწილებული და ისინი ერთდროულად რამდენიმე სხვადასხვა ტიპის საქმიანობის შესრულებას ახერხებენ.

სულის ცხენი
ფილმი „ჯიმ შვანთე“, 1930

სამგლოვიარო კვამლი
ფილმი „ჯიმ შვანთე“, 1930

ფილმში მოცემულია, ასევე, სხვადასხვა წარმართული რიტუალი (ტიტრებში ნათლად ჩანს ამ საკითხთან დაკავშირებული ნეგატიური დამოკიდებულება). ბავშვის დაბადებასა და მიცვალებულის კულტთან დაკავშირებული ტრადიციების ელემენტები (სამგლოვიარო კვამლი, დატირება, სახალხოდ ლოცვა, ხარის შეწირვა, მიცვალებულის სულის საიქიოში გადამრძანების დალოცვა).

კინოქრონიკა, 1929

ძალიან საინტერესოდ არის გადმოცემული მიცვალებულის სულთან დაკავშირებული ერთ-ერთი რიტუალი, რომელიც ქართულ ეთნოგრაფიულ ყოფაში ცნობილია შემდეგი სახელწოდებით - სულის ცხენი ანუ, მიცვალებულისათვის შეწირული//დაკურთხებული-ყო ცხენი. ეს რიტუალი, ზოგადად, გვხვდებოდა აღმოსავ-

ლეთ საქართველოს მთიელებში. ცხენს უპირატესად მამაკაცს უკურთხებდნენ, მაგრამ ეს წესი ზოგჯერ დიდი ავტორიტეტის მქონე ქალის დასაფლავებაზეც სრულდებოდა. ეთნოგრაფიული

კვლევები საქართველოში ადასტურებს, რომ ცხენის მიცვალებულის კულტთან დაკავშირებული წეს-ჩვეულებები მნიშვნელოვანი იყო სვანებისათვის. სვანები დასაფლავების დღეს ცხენს საუკეთესოდ მორთავდნენ და პატრონის კუბოს მახლობლად დააყენებდნენ. გასვენებისას ამ ცხენზე ახალგაზრდა სვანი შეჯდებოდა და სამგლოვიარო პროცესიის წინ პირუტყვს მოკვდინებამდე აჭენებდა, რათა თავის პატრონთან ერთად საიქიოში „გამგზავრებულიყო“ (გიორგაძე, 1987:11-14; ბალიაური, 1940: 29 - 57; მაკალათია, 1984: 203-204; ოჩიაური, 1940: 77; ხიზანიშვილი, 1940:76-77). ეს ეთნოგრაფიული ნიუანსები ფილმში კომპეტენტურად არის ასახული (ფილმი „ჯიმ შვანთე“, 1930).

ფილმი „ჯიმ შვანთე“, 1930

ფილმის ეპილოგში ნათლად ჩანს საბჭოთა იდეოლოგიური მიდგომები. ისმინე, სვანეთო...! შეხედე, მაყურებელო!... სვან ბოლშევიკებს წინ ვერაფერი აღუდგება!... მთებს აფეთქებენ, დაკუნთული მშრომელები და ტრაქტორის მუშაობის ფონზე მოაბიჯებენ ახალი დროის მედროშეები... მათ გაჰყავთ სიბნელეში (იგულისხმება ტრადიციები მ. ლ.) საბჭოთა სვან-

ეთში სინათლის გზა... ასე მთავრდება ფილმი "ჯიმ შვანთე" (ფილმი „ჯიმ შვანთე“, 1930).

ტრადიციის მავნებლობის საბჭოთა კინემატოგრაფიის იდეოლოგიურ პრიზმაში განხილვის კუთხით საინტერესოა 1929 წელს რექისორ სიკო დოლიძის მიერ გადაღებული მუნჯი კინოქრონიკა. ფილმი რელიგიის მავნე ტრადიციების წინააღმდეგ ბრძოლის საფარქვეშ მუსლიმი ქალებისათვის ჩადრის ახდის საბჭოური პოლიტიკის დემონსტრირებაა. კადრებში ჩანს, თუ როგორ წვავენ აჭარელი ქალები ჩადრს, თუმცა მასში იძულ-

ებითი მექანიზმების გამოყენების საბჭოური პრაქტიკის შესახებ მაცურებელი ვერაფერს დაინახავს.

„აჭარელ ქალთა ყრილობა“ – ასე არის დასათაურებული ეს კინოქრონიკა. კადრებში ჩანს, რომ ბათუმის ძველ რკინიგზის სადგურში შემოდის მატარებელი, რომელსაც ხალხი ტრანსპარანტებით ეგებება. მატარებლიდან საქართველოს სახალხო კომისართა საბჭოს თავმჯდომარე ფილიპე მახარაძე ჩამოდის და თანმხლებ პირებთან ერთად ბათუმის ქუჩებში დადის. მსვლელობაში მამაკაცებთან ერთად ქალებიც მონაწილეობენ, თითქმის ყველა მათგანს თავსაფარი ახურავს, ზოგს ჩადრიც უკეთია. მსვლელობის შემდეგ კადრში ჩანს სცენა, რომელიც ქუჩაშია მოწყობილი, სცენაზე დგას უჩადრო ქალი, კადრი გადადის კოცონზე, სადაც ჩადრები იწვის (რმქა, 22.05.2015). აღნიშნულთან დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს, რომ ანტირელიგიურ პოლიტიკაში ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი კომპონენტი ქალთა საკითხი იყო. 1920-იან წლებში იქმნება ე. წ. ქალთა კომიტეტები, რომლებიც კურირებას უწევდნენ ამ საკითხებს. ქალთა კომიტეტები საოჯახო, ყოფით, სამართლებრივ, საქორწინო და სხვა საკითხებში მხარს უჭერდნენ ქალებსა და მათ ჩაბმას საზოგადოებრივ საქმიანობაში (აცს ცსა ფონდი 3-1, ან. 1, საქ. 358, ფურც. 18).

ასსცსა, ფოტოფონდი, ან. 1, ფოტო 20
ქალები, რომლებმაც პირველებმა

ჩადრის ტარებას, ქართველ მუსლიმ ქალებს, ქრისტიანებ-ისაგან განსხვავებით, ავალდებულებდა ისლამი. საბჭოთა ხელისუფლების პერიოდში კი დაიწყეს ანტირელიგიური პოლიტიკის გატარება. ამ პოლიტიკის გამოხატულება იყო მაღალდობის მეთოდის გამოყენებით ჩადრის ახდის საბჭოური კამპანია. 1929 წ. იანვარში

ხულოს ცენტრში ფემბე ხოზრევანიძემ ჩადრი სახალხოოდ მოიხადა და დაწვა. ცხადია, ეს იყო საბჭოური „დამუშავების“ შედეგი.

1929 წლის 8 თებერვალს ბათუმის სახელმწიფო აკადემიურ თეატრში საქართველოს მაჰმადიან ქართველ ქალთა პირველი ყრილობა გაიმართა. ყრილობას 447 ქალი დელეგატი დაესწრო, აქედან 380 აჭარელი ქალი იყო. ქალები ყრილობაზე სიტყვით გამოდიოდნენ. ყრილობის ბოლოს ოცდაათამდე ქალი სცენაზე ასულა და ერთხმად დაუყვირია: „გაუმარჯოს ქალთა თავისუფლებას, ძირს ჩადრი“, – ამ სიტყვებზე ყველა მათგანს მოუხდია ჩადრი, სცენის იატაკზე დაუყრია და ცეცხლი წაუკიდებია. ჩადრის დაწვას დარბაზიდან მქუხარე აპლოდისმენტებით შეხვედ-

კინოქრონიკა, 1929

რიან. როგორც საარქივო ჩანაწერებში ვკითხულობთ, დარბაზში გაკრული ყოფილა წარწერები: „გაუმარჯოს საყოველთაო დღესასწაულს“, „გავადლიეროთ შეტევა ძველი ყოფა-ცხოვრების წინააღმდეგ“ და სხვა (რმქჩა, 22.05.2015).

მაგრამ ამ აქციას უკვალოდ არ ჩაუვლია. მუსლიმანურ აჭარაში ჩადრის ახდას უფრო მეტი მოწინააღმდეგე ჰყავდა, ვიდრე მომხრე. უკმაყოფილება აჯანყებაში გადაიზარდა და მოედო სრულიად მთიან აჭარას. აქვე უნდა აღინიშნოს ის ფაქტი, რომ ჩადრის ახდასთან დაკავშირებით მიდიოდა სერიოზული სააგიტაციო სამუშაოები. ეს არქივებში დაცული საველე-ეთნოგრაფიული მასალებითაც დასტურდება. მაგალითად, შეგვიძლია მოვიშველიოთ 1969 წელს ჩაწერილი საველე მასალა, რომელიც ასახავს თვითმხილველის მონათხრობს ამ მოვლენების შესახებ. „ნაზირე მახარაძემ... დაიწყო აგიტაცია ჩვენი სოფლის ქალებში ჩადრის ახდის მოწოდებით...ნაზირე, ამბობდნენ, გაქართველდაო (იგულისხმება გაქრისტიანება - მ. ლ.), მოხუცები კიცხავდნენ მას, ქალების უმრ-

ავლესობა არ ელაპარაკებოდა, მაგრამ ნაზირე არ ჩერდებოდა, მან გამოიყენა ყურანის დებულება, სადაც წერია **ჯერ სახელმწიფოს უნდა დავემორჩილოთ, ხოლო შემდეგ კი ღმერთს**. ამიტომ, ჩვენ თუ სახელმწიფო გვეუბნება, უნდა ავიხადოთ ჩადრიო. აგიტაციის ასეთმა ხერხმა გაჭრა“ (ბსკი, 1969). ბუნებრივია, ყურანში არ იქნებოდა ასეთი მითითება და მით უფრო, არაბულის უცოდინარ სოფლელ ქალს და მის თანასოფლელებს არ ეცოდინებოდათ ეს პოსტულატი.

ანტირელიგიური კამპანია შეეხო ეკლესიებს, მეჩეთებსა და სხვა რელიგიურ დაწესებულებებს. აჭარისტანის ცაკის პრეზიდიუმის 1923 წლის 13 იანვრის სხდომის N 35 ოქმის დადგენილებით, რომელიც ეფუძნებოდა სახკომსაბჭოს 1923 წ. 3 იანვრის გადაწყვეტილებას, ჩამორთმეული იქნა ალექსანდრე ნეველის, სამხედრო ჰოსპიტალის და „გოროდოკში“ მდებარე მიხეილის ეკლესიები მათი მეპატრონეებისათვის და გადაცემული „კომუნალური განყოფილებისათვის - კომუნალური სახლების ფონდში შესატანად“, ხოლო ეკლესიების ქონება გადასცეს „შიშნობის შედეგებთან მებრძოლ კომიტეტს“ (ასს ცსა, ფრ-2, ს. 21, ან. 1, ფურც. 6)

მეტრეველი, 2014

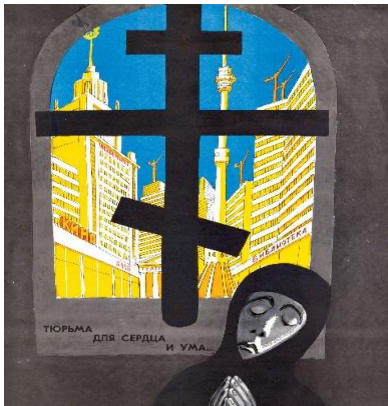
ამას ნათლად ადასტურებს კინოქრონიკაში ასახული ერთ-ერთი ლოზუნგი **„რელიგია ხალხის მტერია“**.

1923, წლის #30 გაზეთ „სპარტაკში“ დაბეჭდილი, სხვადასხვა რელიგიის სასულიერო პირებისადმი მიძღვნილი პამლეტი ღვთის მოციქულთა აღლუმში (მეტრეველი, 2014:231):

ზიზღი რაბინს
გუნდა მოლას!

სიკვდილი სჯობს
 ამათ ყოლას!
 პანღური მღვდელს
 და ტერტერას!
 მათი სული
 ყვავს და ძერას...!

ეს საკითხი კარგად ჩანს ასევე, იმ ვიზუალურ მასალაში, რომელიც უხვად არის მოცემული ელიოტ ბრაუნის ნაშრომში: უღმერთო უტოპია: როგორ გააჩაღა საბჭოთა კავშირმა ომი რელიგიის წინააღმდეგ - გადააბიჯე ამ ბოროტ ჩრდილს და მხიარულ საზოგადოებას შეუერთდი, ღმერთი არ არის, გულისა და გონების ციხე...(Brown, 7 October 2019).

გულისა და გონების ციხე

იური გაგარინის კოსმოსში გაფრენასთან დაკავშირებული პოსტერი - ღმერთი არ არის

გადააბიჯე ამ ბოროტ ჩრდილს და მხიარულ
საზოგადოებას შეუერთდი

დასკვნები.

ამრიგად, ფილმი „ჯიმ შვანთე“, შინაარსობრივად ისეა გადაღებული, რომ მაყურებელი დაარწმუნოს: ძველი ტრადიციები არის დრომოჭმული და მხარის განვითარებისათვის ხელის შეშლელი; ძველი ცხოვრების წესი იწირავს ადამიანების სიცოცხლეს, ისე, როგორც ფილმში მარილზე წასული სვანის დაღუპვის სცენაშია ნაჩვენები; საქართველოს ამ რეგიონის აყვავებას და სვანების ხსნას შეძლებს მხოლოდ საბჭოთა ხელისუფლება.

წმინდა საბჭოურ იდეოლოგიურ ნიშნებს, განსაკუთრებით, შეიცავს ფილმის დასაწყისი და დასასრული. ეს გასაკვირი არც არის; იმ პერიოდში საბჭოთა სახელმწიფო სისტემას ხოტბა თუ არ შეესხმებოდა, მაშინ ფილმი საბჭოთა ცენზურის მიერ იქნებოდა დაბლოკილი. სწორედ ამის გათვალისწინებითაა ფილმი სტრუქტურირებული, თუმცა რეჟისორმა მაინც შეძლო შეფარულად აესახა სვანეთის მდიდარი ეთნოგრაფიული მემკვიდრეობა. ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ ფილმში ასახული ეთნოგრაფიული მასალის შედარება ამ საკითხებზე არსებული სავლეთ-ეთნოგრაფიული და სამეცნიერო ლიტერატურის მონაცემებთან

ადასტურებს, რომ ადგილობრივი მოსახლეობის ყოფა კარგად იყო ადაპტირებული გარემოსთან, შრომითი ციკლი იყო მოწესრიგებული და ოპტიმალური, მაშინ, როდესაც ფილმის კომენტარების დიდი ნაწილი უმტკიცებს მაყურებელს, რომ სვანების ყოფა და შრომა არის ძალიან მძიმე, მავნე და არარაციონალური და ამას მხოლოდ საბჭოთა ხელისუფლების მოტანილი სიკეთეები გამოასწორებს. ამაზე კარგად მიუთითებს ფილმის ბოლო მონაკვეთი და ერთ-ერთი პროპაგანდისტული შინაარსის ტიტრიც - საბჭოთა სოციალისტური წარმოება უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე რელიგია და ყოფა!. ვფიქრობთ, ფილმში ზოგიერთი ტიტრი, დასაწყისი და დასასრული რომ ამოიჭრას, ამით ფილმს არაფერი დააკლდება და მხოლოდ შესანიშნავი ეთნოგრაფიული სიუჟეტები დარჩება.

ხაზგასმელია ის ფაქტი, რომ კინოქრონიკაში ზუსტადაა ასახული ჩადრის დაწვის პროცესის იდეოლოგიური ნიშნები. საკმარისია მიტინგზე გამოტანილი რამდენიმე ლოზუნგის ტექსტის მოშველიება, სადაც ნათლად ჩანს საბჭოთა სახელმწიფოს პოლიტიკა „ძირს ჩადრის მონობის მემკვიდრეობა“, „ძირს ჩადრი, მრავალცოლიანობა, მცირეწლოვანთა ქმრიანობა, ქალების გაყიდვა და ყალიძი“. პირველი ლოზუნგი ნათლად აჩვენებს, რომ სახელმწიფო დოქტრინა უპირისპირდებოდა ყველა რელიგიას. მეორე და მესამე ლოზუნგებში ნათლად ჩანს დამოკიდებულება ყოფითი ისლამისადმი. ამ კომპანიის მნიშვნელობას კარგად ასახავს ჩვენ მიერ განხილული კინოქრონიკა, სადაც ჩანს, რომ ჩადრის ახდა სახელმწიფოსთვის იყო დიდმნიშვნელოვანი ღონისძიება, რომელშიც სახელმწიფოს პირველი პირებიც კი მონაწილეობდნენ.

ამგვარად, საქართველოს ყველა კუთხეს ჰქონდა მისთვის დამახასიათებელი მდიდარი კულტურული მემკვიდრეობა, რაც სრულიად მიუღებელი აღმოჩნდა საბჭოთა სინამდვილისთვის, რომლის მიზანიც იყო ერთნაირად მოაზროვნე და ერთგვაროვანი „საბჭოთა ადამიანის“ (ჰომო სოვეტიკუს) ჩამოყალიბება. ამიტომაც საბჭოთა იდეოლოგია ფილმების, პოსტერების, პერიოდის მემკვიდრეობით ცდილობდა საბჭოთა იდეოლოგიურ პრიზმაში

ეჩვენებინა ეთნოკულტურა, როგორც საქართველოს განვითარებისათვის ხელისშემშლელი.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ასს ცსა, ფ. პ-1, ან. 1, საქ. 358.

ასს ცსა, ფ. რ-2, ს. 21, ან. 1.

ასს ცსა, ფოტოფონდი, ან. 1 .

აჭარელ ქალთა ყრილობა. კინოქრონიკა, 1929.

ბსკი, (1969 წლის 23 ივლისი). ბათუმის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის ეთნოგრაფიული ფონდი, ანაწერი N5, საქმე N52, მთხრობელი: მახარაძე შაისუფ თეუფის ძე, 36 წლის, ხულოს რ-ნი სოფ. ჩაო; ჩამწერი: ლევან კალანდარიშვილი.

ბალიური, მ., მაკალათია, ნ. (1940). *მიცვალებულის კულტი არხოტის თემში* // მასალები საქართველოს ეთნოგრაფიისათვის. III, თბილისი.

გიორგაძე, დ. (1987). *დაკრძალვისა და გლოვის წესები საქართველოში* (თუშ-ფშავ ხევსურეთის ეთნოგრაფიული მასალის მიხედვით), თბილისი.

თავაძე, გ. (2021). *პოსტკოლონიური ინტერვენციები: ჰომო სოვეტიკუსის ფენომენი საბჭოთა იდეოლოგიური განზომილებების კონტექსტში*. ფილოსოფიური ანალიზი, თბილისი, I.

მაკალათია, ს. (1984). *ხევსურეთი*, თბილისი.

მეტრეველი, ს. (2014). *კომუნისტური აგიოგრაფია*, თბილისი.

ოჩიაური, ა. (1940). *მიცვალებულის კულტი რომკასა და უკენ ხადუს თემებში* // მასალები საქართველოს ეთნოგრაფიისათვის. III, თბილისი.

რთოზ, (2013). *რელიგიური თემები და ორგანიზაციები ბათუმში*. დოკუმენტების კრებული, რედაქტორი თ. ფუტყარაძე, II, თბილისი.

რმქა, (2015). *როგორ მოიხადეს ქალებმა ჩადრი აჭარაში*. ბათუმ-ელეები. [https://batumelebi.netgazeti.ge/weekly1/12728/\(22.05.2015\)](https://batumelebi.netgazeti.ge/weekly1/12728/(22.05.2015)).

სპეზ - ივერიელი.... - საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა, ციფრული ბიბლიოთეკა "ივერიელი", dspace.nplg.gov.ge).

ქართველიშვილი, მ. (2022). *საბჭოთა რელიგიური პოლიტიკა და საქართველოში მისი ასახვის თავისებურებები 1953-1964 წლებში*. თბილისი.

ბიზანიშვილი, ნ. (1940). *ეთნოგრაფიული ნაწერები*. თბილისი. ფილმი „ჯიმ შვანთე“, 1930.

Brown R. 7 October 2019, Godless Utopia: How the Soviet Union launched its war against religion.- <https://www.new-east-archive.org/features/show/11386/godless-utopia-how-the-soviet-union-launched-its-war-against-religion>; Godless Utopia: Soviet Anti-Religious Propaganda.- <https://fuel-design.com/publishing/godless-utopia/>.

Referances:

ASS TSSA, F. p'-1, an. 1, sak. 358.

ASS TSSA, Fondi r-2, s. 21, an. 1.

ASS TSSA, Fot'opondi, an. 1

Ach'arel Kalta Qriloba, K'inokronik'a, 1929.

Bsk'i, (1969 ts'lis 23 ivlisi). *Batumis Sametsniero K'vleviti Inst'it'ut'is Etnograpiuli pondi*, Anats'eri N5, sakme N52, Mtkhrobeli: Makharadze Shaisup Teupis dze, 36 ts'lis, Khulos r-ni sop.chao; Chamts'eri: levan K'alandarishvili.

Baliauri, m., Mak'alatia, N. (1940). *Mitsvalebulis K'ult'i Arkhot'is Temshi*// Masalebi Sakartvelos Etnograpiisatvis. III, tbilisi.

Giorgadze, D. (1987). *Dak'rdzalvisa da Glovis Ts'esebi Sakartveloshi* (Tush-pshav Khevsuretis Etnograpiuli Masalis Mikhedvit). Tbilisi.

Tavadze, G. (2021). *p'ost'k'oloniuri Int'erventsiebi*: Homo Sovet'ik'usis penomeni Sabch'ota Ideologiuri Ganzomilebis K'ont'ekst'shi: Filosofiuri Analizi. tbilisi, I.

Mak'alatia, S. (1984). *Khevsureti*. Tbilisi.

- Met'reveli, S. (2014). *K'omunist'uri Agiografia*. Tbilisi.
- Ochiauri, A. (1940). *Mitsvalebulis K'ult'i Roshk'asa da Uk'en Khadus Temebshi* // Masalebi Sakartvelos Etnografiisatvis. III, Tbilisi.
- RTOB. (2013). *Religiuri Temebi da Organizatsiebi Batumshi* (Dok'ument'ebis K'rebuli. Redakt'ori T. Fut'k'aradze). II, Tbilisi.
- AP'EB - Iverieli....- Sakartvelos P'arlament'is Erovnuli Bibliotek'a, Tsipruli Bibliotek'a "Iverieli", dspace.nplg.gov.ge.
- RAMKCHA, (2015). *Rogor Moikhades Kalebma Chadri Ach'arashi*. Batumelebi. [https:// batumelebi. netgazeti.ge/weekly1/12728/](https://batumelebi.netgazeti.ge/weekly1/12728/) 22.05.2015.
- Kartvelishvili, M. (2022). *Sabch'ota Religiuri P'olit'ik'a da Sakartveloshi Misi Asakhvis Taviseburebebi 1953-1964 Ts'lebshi*. Tbilisi
- Khizanishvili, N. (1940). *Etnografiuli Nats'erebi*. Tbilisi.
- Filmi, „*Jim Shvante*“. 1930.
- Brown, R. (2019). *Godless Utopia: How the Soviet Union launched its war against religion.*- <https://www.new-east-archive.org/features/show/11386/godless-utopia-how-the-soviet-union-launched-its-war-against-religion>; Godless Utopia: Soviet Anti-Religious Propaganda.-<https://fuel-design.com/publishing/godless-utopia/>(7 October 2019).

Homo Sovieticus: religion
(visual anthropological research)

Manuchar Loria

Batumi Shota Rustaveli State University
Oriental Studies Department, Associate professor
32/35 Ninoshvili St., Georgia, 6010. Batumi
+995577940994. mloria@bsu.edu.ge
ORCID: 0000-0002-1849-9562

Abstract.

From the very first days of the Soviet government establishment in Georgia, mass anti-religious measures started, "unions of godless combatants", "councils of religious cults" were created and religious chapels were destroyed, anti-religious theatrical performances were held. The national cultural heritage turned out to be completely unacceptable for the Soviet reality, whose goal was to form like-minded and homogenous "Soviet people". Exactly, the study of this issue in terms of visual anthropology is the main concept of the paper.

The paper analyses various types of visual materials (film, newsreel, poster) using the research methodology of visual anthropology. The main concept of the research is to show the reader religious aspects in the Soviet ideological prism based on the analysis of these materials.

The chronological framework of the research includes the period of Soviet governance. The following visual materials are studied in the paper: the religious and ethno-cultural features (shearing sheep, carding wool on a combing machine, spinning, the process of making thread from shearing the sheep to twisting the thread, hand and loom weaving, clothing (chokha), Svan hats, elements of traditions related to the birth of a child and the cult of the dead...) of Svaneti depicted in the film "Jim Shvante" and Soviet propagandistic aspects; peculiarities

related to Islam in Adjara are conveyed in the newsreel: spread of Islam, anti-religious propaganda, chador burning. Also, attention is focused on religious propagandistic posters. For example, Eliot Brown's work - Godless Utopia, which shows how the Soviet Union commenced the War against Religion.

The decisive word in the anti-religious campaign belonged to the press and, in general, the print media. Stalin said: "Printed publications are the sharpest and strongest weapon of our party. Everything is clearly depicted in the printed editions of Soviet Georgia.

The research has made it vivid that the Soviet government used every means to achieve its ideological goals, and everything is shown in detail in the final part of the paper based on the analysis of the visual material of the research.

Keywords: Soviet Union; Religion; Chador; Film; Newsreel; poster.